

Semnificația epistemică a conceptului de „HOMOGAMIE”

Lect. univ. dr. Melinda Breban

ABSTRACT

În calitate de concept fundamental, putând fi considerat un gen de principiu al căsătoriilor moderne și postmoderne, homogamia a fost definită ca fiind alegerea unui partener conjugal cu trăsături personale similare. Literatura de specialitate analizează homogamia religioasă, etnică, rasială, de statut socioeconomic și de vârstă.

Se impune evidențierea relativității distincției dintre homogamie și heterogamie, concretizată mai ales sub forma încrucișării criteriilor (P.Iluț,2005) - caz în care partenerul este homogam după anumite criterii și heterogam după altele.

CUVINTE CHEIE: homogamie, heterogamie, similaritate, endogamie, exogamie.

1. Teorii asupra schimbărilor în homogamie de-a lungul timpului și determinantele acestora

Care sunt motivațiile conștiente și inconștiente care explică alegerea partenerului? Cum decid oamenii pe cine să aleagă, cu cine să se căsătorească? O serie de cercetări sociologice și psihologice au încercat să răspundă la aceste întrebări. Cele mai cunoscute „teorii ale alegerii maritale” sunt teoria psihanalitică a lui Freud, teoria nevoilor complementare alui Winch, teoria stimul-valoare-rol a lui Murstein.

Criteriile alegerii partenerului sunt din cele mai diverse, primele sesizate fiind cele psihomorfologice. Încă din 1902-1903, Pearson a făcut constatarea că persoanele de talie ridicată sau de talie redusă au tendința de a se căsători între ele mai adesea decât la întâmplare (*apud*

Stevens,1991). Alegerea partenerului pare să se facă în majoritatea cazurilor după principiul similarității fizice sau intelectuale. A fost remarcată frecvența asemănărilor între soți în ceea ce privește forma mâinilor, lungimea antebrațului, a degetelor, culoarea ochilor, părului sau pigmentația pielii. S-a observat, de asemenea, că este frecvent mariajul între persoane cu deficiențe asemănătoare: surdo-mușii se căsătoresc, de regulă, între ei, la fel indivizii atinși de tulburări nevrotice (*apud* Mitrofan,1989).

Cercetările au descoperit că similaritatea între partenerii dintr-o căsătorie merge dincolo de rasă, religie și origine etnică. Mulți parteneri tind să fie similari în termenii originii clasei sociale, nivelului educațional, inteligenței, caracteristicilor fizice, cum ar fi atractivitatea și vârsta, trăsăturilor de personalitate și a valorilor pe care le împărtășesc. Acest pattern este definit ca homogamie (Iluț,1995), el se produce într-o oarecare măsură deoarece oamenii se căsătoresc adesea pe baza asemănării lor (funcție de vârstă, statut socioprofesional, rasă, etnie, religie) sau datorită faptului că trăiesc în spații geografice apropiate. Indivizii care trăiesc aproape unul de altul sunt adesea similari ca origine socială. Acești oameni servesc ca un grup potențial de parteneri de căsătorie; de obicei se căsătoresc unul cu altul dacă locuiesc în apropiere, lucrează împreună, merg la aceeași școală sau au aceleași preocupări în timpul liber. Homogamia reflectă ușurința mai mare cu care oamenii cu valori și interese similare interacționează. În cultura euro-americană, oamenii se căsătoresc în general cu parteneri de aceeași vârstă sau de vârstă apropiată.

Homogamia căsătoriilor s-a accentuat în epoca modernă. Faptul este pus pe seama creșterii proporției căsătoriilor având la bază

dragostea romantică dintre soți, care se constituie ca un stimul de apropiere a vârstei dintre ei. În secolul al XIX-lea se întărește ideologia apropierei vârstelor dintre soți; anumiți comentatori consideră că diferența de vârstă dintre aceștia ar putea fi privită ca un indicator de moralitate, în sensul că, acolo unde este prea mare, acest fapt reprezintă o probă de „decădere morală”. Diferența mare de vârstă în favoarea soțului era la vremea respectivă, criticată și pentru efectele sale negative asupra reproducerii (Goody,2003).

Cuplurile conjugale nu se formează întâmplător nici din punctul de vedere al statutului socio-profesional, puternic corelat cu școlaritatea. Homogamia socio-profesională trebuie înțeleasă în sensul că indivizii tind să se grupeze marital între ei în acord cu clasa, statutul social sau cu categoria socio-profesională din care fac parte și cu gradul de școlaritate. Dintr-un studiu realizat pe un eșantion reprezentativ pentru mediul urban din România dinaintea de 1989 a reieșit că din soții muncitori 85% aveau soție muncitoare, 5% intelectuală, 6% funcționară, 4% altă categorie; dintre soții intelectuali 7% aveau soție muncitoare, 82% intelectuală, 8% funcționară și 3% altă categorie (*apud* Iluț, 2005).

Alături de teoria asemănării, alegerea partenerului mai este explicată și prin teoria complementarității, al cărui promotor este R. Winch, care consideră că la nivelul cuplului apar „nevoi complementare”, fiecare partener apreciind în celălalt ceea ce nu găsește în sine. Umilii, respectuoșii, vor fi atrași de ambițioși, naturile supuse de cele care aspiră să domine. Pe baza unor cercetări concrete s-a constatat că deși similaritatea socioeconomică și socioculturală joacă un rol important în alegerea maritală, complementaritatea caracteristicilor psihosociale ale personalităților soților devine esențială pentru longevitatea mariajului (Kalmijn,1998). Opțiunea maritală este determinată de un ansamblu de factori, dintre care cei ce țin de modelul cultural și economic predominant dintr-o societate sau alta și cei ce exprimă preferința interpersonală, spontană, bazată de cele mai multe ori pe identificarea prin similitudine sau pe supracompensare prin complementaritate sunt cei mai importanți. Motivațiile conștiente și inconștiente ale alegerii maritală nu susțin însă întotdeauna în egală măsură funcționali-

tatea și stabilitatea cuplului în timp. Armonia durabilă a cuplului presupune un complicat proces de autodezvoltare și interdezvoltare mutuală, care necesită depășirea motivațiilor inițiale ale alegerii maritală, prin descoperirea și crearea de noi motivații ale coexistenței, pentru că numai astfel, atracția afectivă inițială cu întregul său context sociocultural se transformă din motivație de alegere în motivație de „acțiune” maritală (Mitrofan, 1989).

Antropologii considerau cândva că iubirea romantică este o născocire occidentală, un subprodus burghez al Evului Mediu. Oamenii de știință consideră acum că iubirea romantică este un sentiment general uman, bine înfipt în creierile noastre încă din pleistocen. Într-un studiu asupra a 166 de culturi, antropologii William Jankowiak și Edward Fischer (1992) au observat dovezi de dragoste pasională în 147 dintre acestea. În cadrul unui alt studiu (Lucas et al, 2004), bărbați și femei din Europa, Japonia și Filipine au fost rugați să completeze un chestionar care să evalueze experiențele lor în materie de iubire pasională. Toate cele trei grupuri au declarat că au simțit pasiunea cu aceeași intensitate mistuitoare.

Cu toate că dragostea romantică este probabil universală, expresia ei culturală poate căpăta note discordante. În India iubirea romantică este în mod tradițional percepută drept periculoasă, o amenințare la adresa unui sistem de caste bine pus la punct, în care căsătoriile sunt aranjate pentru a păstra descendența și puritatea sângelui. În prezent numărul căsătoriilor din dragoste pare să fie în creștere în India, sfidând adesea dorințele părinților. Totuși majoritatea indienilor încă mai cred că o căsătorie aranjată are șanse de reușită mai mari decât una din dragoste. În cadrul unui studiu realizat în rândul studenților indieni, 76% au declarat că s-ar căsători cu cineva care are toate calitățile potrivite, chiar dacă nu ar fi îndrăgostiți de persoana respectivă (față de numai 14% dintre americani). Căsătoria este considerată un pas prea important pentru a fi lăsat la voia întâmplării (Lucas et al,2004).

În ultimele decenii, cercetătorii au descris tipare maritală în cadrul unui grup, au examinat variații individuale în aceste căsătorii și au evaluat modificările din interiorul acestora de-a lungul timpului. În plus, atât studiile teoretice cât și cele empirice au dezvoltat ipote-

ze privind motivele pentru care unii oameni se căsătoresc între grupurile lor și alții nu.

Tipul de sistem de familie cu care suntem noi obișnuiți astăzi a apărut treptat iar principalele caracteristici sunt faptul că în acest grup funcționează legături emoționale puternice, se bucură de un grad sporit de intimitate și se preocupă de creșterea copiilor. Este de remarcat sporirea individualismului afectiv, formarea legăturilor maritale pe baza selecției personale, condusă de atracția sexuală sau dragostea romantică. Aspectele sexuale ale dragostei au început să fie valorificate în interiorul căsătoriei în locul relațiilor extramaritale. Familia a început să se orienteze spre consum, mai degrabă decât spre producție.

Boswel (1995) spune că “în Europa premodernă, căsătoria începea de regulă ca un aranjament în privința proprietății, continua cu creșterea copiilor și se termina cu dragostea. Puține cupluri se căsătoreau în realitate *din dragoste*, dar multe ajungeau să se iubească în timp, în vreme ce conduceau împreună gospodăria, creșteau copii și împărțeau experiențele vieții.

Aproape toate epitafurile păstrate dovedesc o profundă afecțiune față de soțul decedat. Prin contrast în cea mai mare parte a Occidentului modern, căsătoria începe din dragoste, continuă cu creșterea copiilor (acolo unde există) și se termină (adesea) cu probleme referitoare la proprietate, punct în care dragostea este absentă sau doar o amintire îndepărtată” (apud Giddens, 2001, p. 156).

Așadar, funcțiile familiei s-au deplasat de la cele economice la cele expresiv emoționale, alegerea partenerului făcându-se pe baza sentimentelor de dragoste.

Un anumit grad de homogamie- bărbați și femei care se căsătoresc cu cineva care le este asemănător – pare să fie foarte răspândit în toate perioadele și în toate locurile. Acest lucru a fost explicat prin preferințele candidaților la căsătorie pentru parteneri asemenea lor, prin sancțiunile celei de-a treia părți (constituită de cele mai multe ori din părinți și vecini) impuse asupra tinerilor care se căsătoresc în afara grupului lor și prin oportunitățile pe care le întâlnesc potențialii candidați la căsătorie (Kalmijn, 1998). Cu toate că, în general, se acceptă existența homogamiei, s-a concluzionat adesea că aceasta a fost mai intensă înainte de industrializare decât în perioadele ce au urmat.

O astfel de afirmație era făcută de către Shorter (1975) în teza sa despre “revoluția sexuală”. Formulată pentru a explica creșterea fără precedent a nelegitimității în Europa mijlocului de secol optsprezece, teza revoluției sexuale, în opinia lui Shorter, are o arie largă de aplicabilitate. Conform acestuia, înainte de industrializare, comunitatea în general, părinții și rudele în mod special, supervizau alegerea partenerului.

Astfel: „Există o preferință pentru obicei în detrimentul spontaneității și creativității. Aceste mici colectivități, fie în cadrul breslei, fie în rândul membrilor familiei sau al satului ca întreg, intuiau corect că prea multă inovație le-ar prevesti sfârșitul; și de aceea au insistat asupra vechilor modalități de a cere în căsătorie... Odată ce inima începea să vorbească, dădea instrucțiuni adesea în totalitate incompatibile cu principiile raționale ale interesului familiei și supraviețuirii materiale în funcție de care era organizată mica comunitate. Inima putea să spună: căsătorește-te cu femeia pe care o iubești, chiar dacă părinții tăi nu sunt de acord” (Shorter, 1975, p. 19).

Tradiția urma să se schimbe totuși: cea mai importantă schimbare în procesul de curtare în secolele nouăsprezece și douăzeci a fost valul sentimentelor... Oamenii au început să plaseze afecțiunea și compatibilitatea personală în vârful listei criteriilor pentru alegerea partenerilor de căsătorie. Aceste standarde noi au fost reunite sub conceptul de iubire romantică” (Shorter, 1975, p. 148).

Shorter se referă la două mecanisme care au schimbat selecția partenerului în timpul industrializării. Pe de o parte, implicarea tot mai intensă în situațiile de piață și expunerea la educația primară au dus la o schimbare a mentalității. Tinerii își doreau să fie liberi și să decidă singuri asupra propriilor vieți, mai ales în privința femeii sau bărbatului cu care urmau să se căsătorească. În același timp, industrializarea a adus independența economică pentru bărbații și femeile tinere, îngreunând tendința părinților de a le controla comportamentul. Deoarece adevărata dragoste este oarbă, spune Shorter, combinația dintre declinul controlului parental și dorința tinerilor de a se căsători din dragoste ar conduce la dispariția homogamiei:

„în măsura în care endogamia scade și oamenii încep să se căsătorească cu persoane diferite lor, putem vorbi despre pasul înainte al iubirii adevărate: sacrificarea aprobării comunității pentru fericirea personală, sacrificarea banilor pentru realizarea personală” (Shorter, 1975, p.150).

Teza revoluției sexuale a lui Shorter aparține unei școli care promova teoria modernității. Această școală a dominat multă vreme cercetarea sociologică asupra mobilității sociale, incluzând mobilitatea socială și homogamia. În domeniul homogamiei Goode (1964) a fost poate cel mai elocvent purtător de cuvânt al teoriei modernității. Acesta scria: “ odată cu industrializarea, sistemele familiale tradiționale se destramă... Cei în vârstă nu mai controlează noile oportunități economice și politice importante, astfel că autoritatea familiei alunecă din mâinile unor asemenea lideri familiari. Tânărul mire își poate alege mireasa singur și nu trebuie să se supună nimănui din afara familiei sale, din moment ce doar performanța slujbei sale este relevantă pentru progresul lor. Nu mai au nevoie să se bazeze pe cei mai în vârstă din familie privitor la pregătirea pentru o slujbă, din moment ce școlile, fabrica, plantația sau mina îi vor învăța noile deprinderi... Nici nu mai sunt nevoiți să continue să lucreze pământul, care este încă în posesia celor mai în vârstă, din moment ce slujbele și oportunitățile politice se găsesc în oraș. Astfel, industrializarea va submina probabil gradual sistemele tradiționale de control și schimb familial” (*apud* van Leeuwen și Maas, 2002, p.102-103).

Opiniile lui Shorter sunt în mod clar ecouri ale lui Goode, dar nu sunt identice. La Goode e vorba de o schimbare în structura șanselor de căsătorie și muncă, legate de industrializare, care determină declinul homogamiei. Pentru Shorter, e vorba de o schimbare în aspirațiile individului. În viziunea lui despre revoluția sexuală, adolescenții occidentali rup lanțurile controlului rațional și social pentru a-și urma propriile iubiri adevărate.

Teoria modernității a generat uneori discuții cum că o scădere a homogamiei cu privire la originea socială nu este însoțită de o creștere a numărului căsătoriilor bazate pe iubire, dar, în schimb, aduce cu sine o creștere a homogamiei educaționale. Ca o consecință a proceselor de raționalizare, distribuția slujbelor

e bazată tot mai puțin pe clasa de origine și tot mai mult pe ceea ce obțin oamenii prin propriile lor eforturi. Cu această trecere de la valori atribuite la valori dobândite pe piața muncii, o trecere paralelă ar avea loc pe piețele maritale. E tot mai puțin valoros să te potrivești cu cineva pe baza originii sociale, în timp ce recompensa este mult mai mare pentru o potrivire în funcție de o bună educație (van Leeuwen și Maas, 2002).

Pe lângă schimbările în preferințe și controlul parental, mai există și alte două posibile motive pentru schimbările din cadrul homogamiei în timpul industrializării. În primul rând, industrializarea poate afecta oportunitățile de a întâlni și cunoaște oameni cu caracteristici diferite, unii autori susținând că homogamia este și rezultatul diferențelor din șansele de cunoaștere (Kalmijn, Flap, 2001). Tinerii aveau mai multe șanse de a cunoaște alți tineri din propriul lor mediu social, de aceeași vârstă, religie și educație, decât de a întâlni oameni care erau cu mult mai diferiți din mai multe puncte de vedere. Acest lucru era aplicabil mai ales în perioada preindustrială când doar o mică parte a populației avea acces la educația instituționalizată, când existau norme foarte puternice privitoare la persoana care era considerată potrivită pentru a interacționa cu ea iar mijloacele de comunicare și deplasare erau mai puțin dezvoltate și, oricum, nu erau disponibile tuturor. Expansiunea educației în timpul industrializării a schimbat nu numai preferințele pentru căsătorie dar a crescut și șansele de a cunoaște parteneri din grupuri sociale diferite (van Leeuwen și Maas, 2002).

În al doilea rând, schimbările din homogamie pot fi cauzate de schimbările care survin în dimensiunea grupurilor. Dacă un grup cu o preferință puternică pentru homogamie crește în dimensiune, homogamia totală a societății crește și ea. Kalmijn a arătat, de exemplu, că scăderea homogamiei ce vizează originea socială în Statele Unite în timpul celei de-a doua jumătăți a secolului douăzeci a fost cauzată numai de scăderea în dimensiuni a clasei de fermieri. Deoarece perioada industrializării a fost caracterizată prin schimbări mari în structura clasei, această explicație ar putea fi în mod special relevantă pentru schimbările în homogamie petrecute în această perioadă (Kalmijn, 2001).

2. Tipare ale homogamiei

Majoritatea studiilor americane despre căsătoriile între grupuri etnice analizează informațiile din perspectiva grupului minoritar și se concentrează pe tipuri specifice de subgrupuri. Cu câteva decenii în urmă, interesul era concentrat pe subgrupurile de imigranți europeni și copiii acestora. Mai recent, au fost studiate subgrupuri imigrante noi precum asiatici - americani și hispanici - americani, precum și căsătoriile afro-americanilor. În ceea ce privește Statele Unite, homogamia rasială se prezintă în felul următor: aproximativ 95% pentru afro-americani, 75% pentru subgrupurile de asiatici, 65% pentru hispanici, 45% pentru indo-americani (*apud* Kalmijn, 1998). Deși aceste procente sunt ridicate, ele nu indică dacă grupurile sunt endogame sau nu. De altfel, un grad scăzut al endogamiei nu implică neapărat integrarea; acest lucru depinde și de tiparele căsătoriilor în afara grupurilor. Conform unor studii, când subgrupurile de hispanici se căsătoresc exogam, de cele mai multe ori se căsătoresc cu alte subgrupuri hispanice și astfel păstrează o distanță față de majoritatea albă non-hispanică. Prin contrast, asiaticii americani care se căsătoresc în afara grupurilor, rareori se căsătoresc cu alte subgrupuri asiatice preferând în schimb să se căsătorească cu albi (Kalmijn, 1993).

Lieberson și Water (1988) oferă o analiză mai largă a tiparelor maritale, studiind mai mult de 20 de grupuri (*apud* Kalmijn, 1998). Subgrupurile europene și indienii americani par să aibă rata cea mai scăzută de endogamie, subgrupurile de hispanici și asiatici au nivele intermediare de endogamie, iar afroamericani au ratele cele mai ridicate. Există diferențe și între subgrupurile europene, spre exemplu, endogamia este mai scăzută la europenii nou veniți decât în cazul celor cu ceva vechime. Concluzia principală a analizei lui Lieberson și Water este aceea că grupurile care sunt mai recente în societatea gazdă au grade mai ridicate de închidere, o regularitate care se potrivește tuturor teoriilor asimilării.

În ceea ce privește tendințele homogamiei etnice și rasiale, analizele registrelor de căsătorii din Statele Unite arată o creștere a numărului de căsătorii între membrii diferitelor grupuri etnice în ultimele decenii. În ceea ce privește căsătoriile dintre albi și negri, acestea

au fost studiate perioade lungi de timp și în mai multe state. Înregistrările anuale ale căsătoriilor în 33 de state americane arată că uniunile între albi și negri au crescut semnificativ începând cu anularea interzicerii prin lege a căsătoriilor de acest gen, cu toate că numărul acestora rămâne excepțional de scăzut, lucru confirmat și de comparația recensămintelor americane din anii 1980 și 1990 (Kalmijn, 1993).

Declinul în homogamia etnică a fost interpretat din perspectiva asimilării: căsătorindu-se în afara grupului lor, grupurile etnice se integrează în societatea gazdă. În acord cu această perspectivă, majoritatea analizelor găsesc că copiii imigranților se căsătoresc în afara grupului mult mai des decât imigranții. Deoarece tendințele apar și în cadrul generațiilor de imigranți, asimilarea individului în societatea gazdă nu este o explicație suficientă. O interpretare suplimentară este aceea că asimilarea este un proces derulat la nivel macro: când tot mai mulți membri ai unui grup etnic ajung la a doua sau la a treia generație, toate generațiile găsesc că e mai ușor să te adaptezi la societatea gazdă. O altă interpretare are o natură mai generală și indică slăbirea influenței părții a treia în alegerea soților (Kalmijn, 1998).

Căsătoriile între grupuri religioase au fost studiate mai întâi în societățile eterogene religioase. Unii autori folosesc afiliația religioasă curentă pentru a măsura căsătoriile între grupuri, în timp ce alții folosesc religia în care au fost crescuți soții. Endogamia are un nivel mai ridicat atunci când se folosește afiliația curentă pentru că soții își schimbă adesea religia după ce au intrat într-o căsătorie mixtă. Estimările pentru Statele Unite care folosesc religia parentală arată că spre sfârșitul anilor 1970, 62% dintre catolici erau căsătoriți în cadrul grupului lor, 84% dintre protestanți erau căsătoriți endogam, ca și 80% dintre evrei (Glenn, 1982). Studiile făcute arată că atât catolicii cât și protestanții au o tendință de a se căsători mai degrabă în interiorul grupului decât în afara lui și că această tendință este valabilă în Statele Unite, Olanda, Germania, Australia, Elveția, endogamia catolică din Statele Unite fiind mai puternică decât în majoritatea țărilor europene (Kalmijn, 1998).

Comportamentele în privința mariajelor interreligioase diferă foarte mult de la o religie la alta, catolicii și evreii fiind mai "închiși"

decât protestanții, de pildă. Credem că acest lucru vine în sprijinul teoriei conform căreia a treia parte exercită o formă de control în privința încheierii de căsătorii: religiile care sunt mai tradiționaliste în privința doctrinei religioase și au un grad mare de implicare a bisericii în viața comunității, au și cel mai înalt grad de endogamie.

În ceea ce privește tendințele homogamiei religioase, acestea au fost evaluate în Statele Unite destul de dificil, pentru că religia partenerilor nu apărea pe certificatele de căsătorie iar recensămintele nu cuprindeau întrebări cu privire la afiliația religioasă. În urma analizării rezultatelor anchetelor efectuate între anii 1955 și 1989, Kalmijn (1991b) arată că numărul căsătoriilor între catolici și protestanți a crescut constant între anii 1920 și 1980, cu alte cuvinte, homogamia religioasă în acest caz a avut un trend descendent. În ceea ce privește căsătoriile între evrei și non-evrei, studiile arată că numărul unor astfel de căsătorii a crescut constant de-a lungul timpului (Kalmijn, 1991b).

În multe alte țări occidentale religia partenerilor este consemnată în certificatele de căsătorie, astfel încât tendințele pe termen lung pot fi analizate mult mai ușor. De pildă, o analiză a înregistrărilor căsătoriilor olandeze, începând cu 1930, arată că homogamia religioasă a catolicilor și protestanților a scăzut; înregistrările căsătoriilor din Elveția și Germania au arătat și aici o scădere a nivelului homogamiei religioase în cazul catolicilor și protestanților (*apud* Kalmijn, 1991b). Se poate afirma că granițele dintre grupurile religioase din Europa și Statele Unite au slăbit în secolul XX și ca o consecință a scăderii controlului părții a treia.

Literatura despre homogamia socioeconomică poate fi împărțită în studii ale statutului atribuit și studii ale statutului dobândit. Pozițiile de statut atribuit sunt măsurate prin clasa ocupațională a tatălui iar pozițiile de statut dobândit sunt măsurate prin educație și ocupație. În majoritatea țărilor homogamia educațională este destul de puternică (indice de corelație de aproximativ 0,55), homogamia ocupațională este oarecum mai slabă (aproximativ 0,40), în timp ce corelația dintre clasele de origine ale soților și soțiilor este cea mai slabă, aproximativ 0,30 (Kalmijn, 1991a).

Studiile având ca și temă homogamia socioeconomică (Kalmijn, 1991a) au evidențiat

at faptul că oamenii se căsătoresc mai degrabă în cadrul grupului socioeconomic decât în afara lui, deși anumite grupuri sunt mai închise decât altele. Grupurile din vârful și de la baza ierarhiei socioeconomice sunt mai închise decât grupurile care se află la mijlocul acestei ierarhii. Aceste tendințe pot fi efectul oportunității: dacă persoanele aflate la baza ierarhiei socioeconomice preferă să se căsătorească în afara grupului, pot alege numai grupuri de mai sus iar dacă persoanele aflate în vârful ierarhiei vor să se căsătorească în afara grupului, pot alege numai din grupurile de mai jos; cu alte cuvinte, e mai comodă și mai avantajoasă alegerea unui partener conjugal din propriul grup.

Pe lângă tendința de a se căsători în interiorul grupului, mai există o tendință a căsătoriei de a deveni cu atât mai puțin obișnuită cu cât sunt mai îndepărtate cele două poziții ale statutului. Unele granițe ale statutului sunt mai greu de trecut decât altele. Pentru educație, cea mai puternică graniță este aceea dintre absolvenții de colegiu și persoanele mai puțin educate (Kalmijn, 1991a). O interpretare obișnuită a acestei descoperiri este aceea că instituțiile de învățământ funcționează ca piețe maritale locale, separate clar de contextele în care sunt implicate persoanele mai puțin educate. Tiparele de homogamie ocupațională, ca și tiparele de mobilitate ocupațională între generații sunt dominate de linia care divide ocupațiile între cele care presupun muncă fizică și cele care presupun muncă intelectuală. Analize detaliate ale homogamiei ocupaționale au arătat că există mai multă homogamie cu privire la statutul cultural al ocupațiilor decât cu privire la statutul economic al ocupațiilor (Kalmijn, 1998); acest lucru sugerează că preferințele pentru similaritatea culturală sunt mai puternice decât preferințele pentru partenerii atractivi economic.

Tendințele în homogamia socioeconomică sunt cel mai frecvent studiate prin analiza clasei sociale de origine și a educației. În țările puternic industrializate a existat un declin în importanța clasei sociale de origine în alegerea partenerului conjugal. Acest lucru a fost descoperit în Statele Unite, Olanda, Ungaria și Franța (*apud* Kalmijn, 1998). Cea mai comună interpretare a acestei tendințe constă în rolul celei de-a treia părți și a oportunității. Adulții tineri au devenit tot mai independenți,

astfel încât părinții au tot mai puțin control direct sau indirect asupra deciziilor pe care le iau copiii lor. De asemenea, oamenii petrec tot mai mult timp în contexte școlare care sunt mai eterogene cu privire la clasa socială decât vecinătățile parentale, crescând astfel șansele pentru heterogamie.

Homogamia educațională este una din cele mai evidente și cu siguranță una dintre tiparele cele mai rezistente observate în homogamie. O asociere puternică între anii de educație ai soților a fost observată în ceea ce privește căsătoriile din Statele Unite începând cu anul 1940 până la mijlocul anilor 1980, în cadrul populației portoricane din Statele Unite, în cadrul populației afroamericane și în cadrul câtorva populații ce nu aveau limba engleză ca limbă maternă, din Statele Unite. Informații recente la nivel național și statal despre populația generală arată consecvent corelații masive și semnificative între nivelurile de studii ale soților (*apud* Stevens, 1991).

Explicații pentru relația puternică și rezistentă dintre anii de educație ai soților includ atât rolul proximității cât și rolul preferințelor. Liceele, colegiile și universitățile sunt considerate a fi instituții eficient concepute pentru propagarea homogamiei cu privire la realizările educaționale. Studenții constituie grupuri de oameni care sunt sortați pe baza experienței educaționale anterioare, care împărtășesc aceleași aspirații educaționale pe termen scurt, și care, de obicei, sunt singuri. Mai mult, aceștia sunt stratificați formal în clase pe baza nivelului educațional în cadrul instituției.

Pe de altă parte, homogamia educațională mai poate fi rezultatul preferințelor pentru parteneri cu caracteristici similare individului în cauză. Populațiile instituțiilor educaționale sunt grupuri sociale cu un înalt grad de omogenitate în ceea ce privește caracteristici precum rasa, etnia, statutul socioeconomic sau religia.

Procesul dobândirii unui nivel de studii selectează populația și în funcție de criterii precum vârsta sau inteligența generală care pot juca, la rândul lor, un rol important în alegerile maritale.

Gradul înalt de corelație între realizările educaționale ale soților poate reflecta, așadar, o sortare anterioară pe baza altor caracteristici

implicate în preferințele pentru mariaj. Mai mult, de-a lungul timpului, experiențele educaționale împărtășite pot modifica sau modela valori sau atitudini, și astfel, să scadă gradul de eterogenitate în rândul populațiilor care obțin niveluri educaționale mai înalte (Stevens, 1991).

Tendențele în homogamia educațională nu arată într-o singură direcție. Astfel, putem vorbi despre o creștere puternică a homogamiei educaționale în Statele Unite, Germania și Ungaria, o creștere ușoară în Olanda și stabilitate în Australia și Franța (*apud* Kalmijn, 1998). Au fost sugerate câteva ipoteze pentru a explica aceste tendințe. Unii autori consideră că șansele de a realiza o potrivire în educație au crescut. Oamenii se căsătoresc mai târziu și petrec mai mult timp în școală, dar intervalul de timp dintre terminarea școlii și căsătorie s-a micșorat. Prin urmare, acum e mai probabil ca oameni necăsătoriți să-și întâlnească partenerul în școală. Alții indică spre rolul preferințelor. Educația a devenit un indicator tot mai important pentru succesul socioeconomic și nivelul cultural și este posibil să fi crescut competiția masculină în ceea ce privește resursele socioeconomice ale femeilor, care nu mai sunt de neglijat. Mai există și ipoteze care anticipează o scădere a homogamiei educaționale. Unii autori susțin că alegerea partenerului conjugal tinde să fie bazată pe considerente emoționale sau afective; deoarece sentimentele domină adesea preocupările pentru statut, se așteaptă un declin în toate formele de homogamie socioeconomică (*apud* Kalmijn, 1998).

O încercare de a reconcilia aceste ipoteze a fost făcută de Smits (1998), care susține că homogamia educațională va crește inițial odată cu nivelurile de industrializare pentru că în această fază educația devine criteriul dominant pentru succesul socioeconomic și normele și valorile culturale. Considerentele sentimentale și individualismul câștigă în importanță în fazele mai târzii ale procesului de industrializare când standardele înalte de trai sunt garantate tuturor. Prin urmare, homogamia educațională va crește mai întâi odată cu nivelele de industrializare, dar în final va ajunge să scadă. Relația dintre homogamia educațională și nivelul de industrializare urmează modelul unui "U" răsturnat (*apud* Kalmijn, 2001).

CONSIDERAȚII FINALE

Căsătoriile între grupuri pot fi privite ca o legătură intimă între grupurile sociale; dimpotrivă, endogamia și homogamia pot fi privite ca o formă de închidere a grupului. În privința căsătoriilor între grupuri, acestea scad influența distincțiilor culturale asupra generațiilor viitoare, deoarece copiii din căsătoriile mixte au mai puține probabilități de a se identifica cu un singur grup. Deși cuplurile mixte își pot socializa copiii în cultura unui singur grup, e mai puțin probabil că acești copii se vor identifica cu acel grup din momentul căsătoriei între grupuri e obișnuită în societate. În al doilea rând, prin căsătoria între grupuri, indivizii își pot pierde atitudinile negative pe care le au față de alte grupuri. Cu toate că interacțiunea personală între grupuri adăpostește uneori conflicte prin accentuarea diferențelor economice și culturale, dacă relația este apropiată, interacțiunea le oferă oamenilor șansa de a conștientiza diversitatea individuală între membrii altui grup și prin aceasta poate, în cele din urmă, să le slăbească prejudecățile și stereotipurile. Deoarece căsătoria între grupuri conectează de multe ori legăturile sociale ale celor doi soți, acest lucru este valabil în cazul unei rețele de membrii din afara grupului și nu doar în cazul partenerilor imediați (Kalmijn, 1998).

Tiparele de căsătorie rezultă atât din preferințe cât și din oportunități. Șansa de a se căsători între grupuri depinde de mai mulți factori precum separarea rezidențială, alcătuirea piețelor maritale locale, dimensiunea grupului. Prin urmare, endogamia nu indică neapărat o distanță socială resimțită personal față de membrii din afara grupului. Asemenea preferințe au rolul lor, dar în ce măsură acestea determină alegerile reale ale oamenilor rămâne o întrebare cu caracter empiric. Tiparele maritale ne indică grupurile care interacționează și, chiar dacă e vorba de o informație importantă, acestea nu explică și motivația interacțiunilor.

Ratele în scădere ale căsătoriilor, creșterea coabitării și creșterea numărului de divorțuri sugerează că tiparele maritale nu pot fi întotdeauna tratate ca indicatori ai diferențierii în societatea ca întreg. Unele din aceste probleme pot fi soluționate mai simplu decât altele. Creșterea coabitării nu pune pro-

bleme reale deoarece și cuplurile din această situație pot fi incluse în analiză. Scăderea ratei căsătoriilor este de asemenea o problemă minoră din punctul nostru de vedere, deoarece ele sunt în cea mai mare parte rezultatul întârzierii căsătoriilor, marea majoritate a grupurilor date se va căsători în cele din urmă. Creșterea numărului de divorțuri este mai problematică deoarece căsătoriile între grupuri și divorțul sunt adesea relaționate pozitiv. O rată ridicată a căsătoriilor între grupuri etnice poate indica grupuri sociale deschise, însă dacă aceste căsătorii mixte au mai multe șanse de despărțire, e clar că o asemenea afirmație necesită studii mai aprofundate.

Tendenței de selectivitate homogamică multicriterială (etnie comună, religie comună, vârsta apropiată, categorie socioprofesională identică) i se opune ceea ce se poate numi încrucșarea criteriilor. Adică trebuie să avem în vedere și intervenția variabilelor și a mecanismelor psihosociologice; în procesul de selecție a partenerului e greu de găsit o persoană care să îndeplinească toate condițiile. În unul și același individ se pot întâlni statute și calități contradictorii din punctul de vedere al doritorului de mariaj. Cum se fac alegerile maritale în aceste cazuri? Analiza prin costuri-beneficii și teoria alegerii raționale se pare că sunt strategiile care dau răspunsuri mulțumitoare.

În ultimii zeci de ani s-a înregistrat o scădere a numărului de căsătorii, poate pentru că autonomia individuală era trăită ca o prioritate și un câștig. Contracepția a permis existența unei vieți afective și sexuale în afara căsătoriei. Cu toate acestea, viața în cuplu și, mai ales, căsătoria continuă să aibă în inconștientul colectiv o valoare simbolică foarte mare.

BIBLIOGRAFIE

- Agabrian, M.** (2000) „*Sociologie*”, Cluj, Editura Napoca Star;
- Aube, J. și Koestner, R.** (1995) “*Gender characteristics and relationship adjustment: another look at similarity - complementarity hypotheses*”, în *Journal of Personality*, 63;
- Byrne, D.** (1971) „*The Attraction Paradigm*”, New York: Academic;

Bozon, M. și Heran, F. (1989) „*Finding a spouse. A survey of how French couples meet*”, în *Population*, 44;

Breban, M. (2013) „*Relevanța epistemică a conceptului de potrivire în alegerea partenerului conjugal*”, în **Petru Iluț** (coord) „*În căutare de principii. Epistemologie și metodologie socială aplicată*”, Iași, Editura Polirom;

Giddens, A. (2001) „*Sociologie*”, București, Editura Bic All;

Glenn, N.D. (1982), „*Interreligious marriage in the United States: patterns and recent trends*”, în *Journal of Marriage and Family*, 44;

Goode, W. (1964) „*The Family*”, Englewood Cliffs;

Goody, J. (2003) „*Familia Europeană – o încercare de antropologie istorică*”, Iași, Editura Polirom;

Hayes N. și Orrell S. (2003) „*Introducere în psihologie*”, București, Editura Bic All;

Iluț, P. (1995) „*Familia- cunoaștere și asistență*”, Cluj Napoca, Editura Argonaut;

Iluț, P. (2000) „*Iluzia localismului și localizarea iluziei – teme actuale ale psihosociologiei*”, Iași, Editura Polirom;

Iluț, P. (2001) „*Sinele și cunoașterea lui - teme actuale de psihosociologie*”, Iași, Editura Polirom;

Iluț, P. (2005) „*Sociopsihologia și antropologia familiei*”, Iași, Editura Polirom;

Jankowiak, W.R. și Fischer, E.F. (1992) „*A cross-cultural perspective on romantic love*”, în *Ethology*, 31;

Kalmijn, M. (1991a) „*Status homogamy in the United States*”, în *American Journal of Sociology*, 97;

Kalmijn, M. (1991b) „*Shifting boundaries: trends in religious and educational homogamy*” în *American Sociological Review*, 56;

Kalmijn, M. (1993) „*Spouse selection among the children of European immigrants: a comparison of marriage cohorts in the 1960 census*” în *Int. Migration Review*, 27;

Kalmijn, M. (1998) „*Intermarriage and homogamy: causes, patterns, trends*” în *Annual Review of Sociology*, 24;

Kalmijn, M. (2001) „*Status homogamy in the United States*” în *American Journal of Sociology*, 97;

Kalmijn, M. și Flap, H. (2001) „*Assortative meeting and mating: unintended consequences of organized settings for partner choices*”, în *Social Forces*, 79;

Kerckhoff, A. (1964) „*Patterns of homogamy and the field of eligibles*”, în *Social Forces*, 42;

Lucas, T., Wendorf, C., Imamoglu, E., Shen, J., Parkhill, M., Weisfeld, C., Weisfeld, G. (2004) „*Marital satisfaction in four cultures as a function of homogamy, male dominance and female attractiveness*”, în *Sexualities, Evolution & Gender*, 23;

Mitrofan, I. (1989) „*Cuplul conjugal – armonie și dizarmonie*”, București, Editura Științifică și Enciclopedică;

Mitrofan, I. și Mitrofan, N. (1991) „*Familia de la A la Z*”, București, Editura Științifică și Enciclopedică;

Radu, I. (Coord.) (1994) „*Psihologie socială*”, Cluj Napoca, Editura Exe;

Shorter, E. (1975) „*The Making of the Modern Family*”, New York;

Stănculescu, E. (2002) „*Sociologia educației familiale*”, Iași, Editura Polirom;

Stevens, G. (1991) „*Proximity and Educational Homogamy*”, în *Sociological Forum*, 4;

Van Leeuwen, M. și Maas, I. (2002) „*Partner choice and homogamy in the nineteenth century: was there a sexual revolution in Europe?*”, în *Journal of social history*;